

HALOGENY

- prvky 17. skupiny : fluor (*Fluorum*), chlor (*Chlorum*), brom (*Bromum*), jod (*Iodum*), astat (*Astatium*)
- tvoří biatomické molekuly X_2 ve všech skupenských stavech
- mají 7 valenčních elektronů
- jsou jedovaté s dráždivými účinky
- dobře rozpustné ve vodě, kromě jodu, který se rozpouští v KI
- mají vysokou elektronegativitu
- mimořádně reaktivní
- mohou nabývat hodnot od $-I$ do VII (kromě fluoru)
- používají se na výrobu PVC, teflonu, freonů
- stříbrné halogenidy se využívají ve fotografickém průmyslu

VÝSKYT

- v přírodě se halogeny vyskytují pouze ve sloučeninách: CaF_2 (kazivec), NaCl (sůl kamenná), KCl (sylvín)
- všechny halogeny jsou biogenními prvky
- obsah fluoru v zemské kůře je 0,03%, chloru 0,2%, bromu 0,001% a jodu 0,0001%
- izotopy astatu, které jsou součástí přirozených radioaktivních řad, mají velmi krátké poločasy rozpadu a v přírodě se mohou vyskytovat jen ve stopových množstvích

Fluor

- elektronová konfigurace: $[2He] 2s^2 2p^5$
- nekovový prvek
- značně toxický
- zelenožlutý plyn
- charakteristický zápach
- těkavý
- chemicky mimořádně reaktivní
- nejlehčí prvek z řady halogenů
- na Zemi se vyskytuje pouze ve sloučeninách v nevelkém množství
- nejelektronegativnější prvek tabulky
- má vždy oxidační číslo $-I$
- je obsažen ve formě fluoridových aniontů v zubních pastách na posílení zubní skloviny
- příprava a výroba:

- o vyrábí se elektrolýzou taveniny KF nHF (n=1,2,3) v ocelových reaktorech vyložených tzv. Monelovým kovem (slitina Ni, Cu a stopy Mn a Fe), anoda je grafitové – na ní se vylučuje fluor, katoda je nádoba reaktoru
- o v laboratoři se prakticky nepřipravuje pro svoji vysokou toxicitu a reaktivitu

Chlor

- elektronová konfigurace: [10Ne] 3s² 3p⁵
- nekovový prvek
- toxický
- zelenožlutý plyn
- charakteristický zápach
- chemicky mimořádně reaktivní
- na Zemi se vyskytuje pouze ve formě sloučenin (většina z nich rozpuštěna v mořské vodě a v některých jezerech)
- používá se k dezinfekci vody:
- Cl₂ + H₂O → HCl + HClO (HClO je nestabilní a rozpadá se na HCl + O, O ničí mikroorganismy)
- příprava a výroba:
  - o vyrábí se elektrolýzou nasyceného vodného roztoku NaCl (získáme NaOH, H₂ a Cl₂) nebo elektrolýzou taveniny (získáme Na a Cl₂)
  - o v laboratoři se vyrábí reakcí kyseliny chlorovodíkové s oxidačním činidlem (burelem nebo manganistanem)

$$2 \text{KMnO}_4 + 16 \text{HCl} \rightarrow 5 \text{Cl}_2 + 2 \text{KCl} + 8 \text{H}_2\text{O}$$

$$\text{MnO}_2 + 4 \text{HCl} \rightarrow \text{Cl}_2 + \text{MnCl}_2 + 2 \text{H}_2\text{O}$$

Brom

- elektronová konfigurace: [18Ar] 3d¹⁰ 4s² 4p⁵
- nekovový prvek
- značně toxický
- červenohnědá kapalina
- těkavý
- chemicky mimořádně reaktivní
- na Zemi se vyskytuje pouze ve formě sloučenin (biogenní prvek – nachází se v mořské vodě a je součástí chaluhy)
- výroba a příprava:
  - stejný způsob jako chlor
  - oxidací halogenidů chlorem

Jod

- elektronová konfigurace: $[36\text{Kr}] 4d^{10} 5s^2 5p^5$
- nekovový prvek
- toxický
- fialové krystalky kovového lesku, které snadno sublimují
- chemicky mimořádně reaktivní
- na Zemi se vyskytuje pouze ve formě sloučenin (biogenní prvek – nachází se v mořské vodě a je součástí hormonů štítné žlázy)
- 5% roztok I_2 v ethanolu = jodová tinktura využívaná k desinfekci
- I_2 v KI = Lugolův roztok
- výroba a příprava:
  - stejný způsob jako chlor
  - oxidací halogenidů chlorem

Astat

- radioaktivní pevná látka
- krátký poločas rozpadu (8,3 hod)
- nejstabilnější je izotop At^{210}

SLOUČENINY

- HALOGENVODÍKY HX

- všechny jsou bezbarvé, ostře páchnoucí, snadno zkapalnitelné plyny
- vodné roztoky halogenvodíků se označují jako kyseliny halogenvodíkové, do prodeje přicházejí roztoky o koncentracích 40 % HF , 36 % HCl , 48 % HBr a 57 % HI

- KYSELINA FLUOROVODÍKOVÁ

- je slabou kyselinou
- ostatní halogenvodíkové kyseliny jsou silné a jejich síla se zvyšuje od kyseliny chlorovodíkové k jodovodíkové, kyselina bromovodíková a jodovodíková jsou ve styku se vzduchem nestálé a uvolňují elementární halogen

- HALOGENIDY

- jsou sloučeniny halogenů s elektropozitivnějšími prvky
- jsou známy fluoridy všech prvků mimo helia, neonu a argonu
- podle struktury se halogenidy dělí do tří skupin
  - iontové halogenidy
  - polymerní halogenidy
  - molekulové halogenidy

- DIFLUORID TETRAKYSLÍKU O_4F_2

- všechny oxidy chloru jsou nestálé, endotermické, často explozivní látky, které nelze připravit přímo z prvků

- OXID CHLORNÝ Cl_2O

- je žlutohnědý plyn, který se velmi dobře rozpouští ve vodě za vzniku kyseliny chlorné (je jejím anhydridem)

- OXID CHLORIČITÝ ClO_2

- je žlutozelený plyn kondenzující na hnědočervenou explozivní kapalinu

- OXID CHLOROVÝ Cl_2O_6

- tmavočervený kapalný

- OXID CHLORISTÝ Cl_2O_7

- je bezbarvá olejovitá kapalina

- OXID BROMNÝ Br_2O A BROMIČITÝ BrO_2

- oba jsou stálé jen při nízkých teplotách

- OXID JODIČNÝ I_2O_5

- jediný oxid halogenů vznikající exotermickou reakcí

- KYSELINA FLUORNÁ HOF

- byla ve važitelném množství připravena fluorací ledu (1971)
- její molekula je lomená
- těkavostí se podobná fluorovodíku, který často obsahuje jako příměs

- KYSELINA CHLORNÁ $HClO$

- vzniká spolu s kyselinou chlorovodíkovou reakcí chloru s vodou

- je silným oxidačním činidlem oxidujícím chlorovodík na chlor, sirouhlík na oxidy uhličitý a sírový, sulfidy na sírany a soli chromité na chromany

- KYSELINA BROMNÁ HBrO

- vzniká spolu s kyselinou bromovodíkovou reakcí bromu s vodou, rovnováha této reakce je však posunuta více vlevo než při analogické reakci chloru
- je slabší kyselinou než kyselina chlorná ($\text{pK}_a = 8,69$)

- KYSELINA JODNÁ HIO

- se tvoří analogicky jako kyseliny chlorná a bromná a je v této trojici nejslabší kyselinou ($\text{pK}_a = 10,64$) schopnou ionizace i jako velmi slabá zásada ($\text{pK}_b = 9,49$)

- KYSELINA CHLORITÁ HClO_2

- je nejméně stálou oxokyselinou chloru existující jen ve zředěných vodných roztocích (kyselina bromitá a joditá, pokud vůbec existují, pak jen krátce ve zředěných vodných roztocích)

- KYSELINA CHLOREČNÁ HClO_3

- vzniká rozkladem chlorečnanu barnatého kyselinou sírovou.
- její koncentrace v roztoku může dosáhnout nejvýše 40 %, je silným oxidačním činidlem i silnou kyselinou

- KYSELINA BROMIČNÁ HBrO_3

- vzniká oxidací bromu ve vodném roztoku kyselinou chlornou nebo rozkladem bromičnanu vápenatého kyselinou sírovou
- podobá se kyselině chlorečné

- KYSELINA JODIČNÁ HIO_3

- je nejstálější z oxokyselin jodu, kterou lze získat i v krystalickém stavu
- připravuje se oxidací jodu ve vodném prostředí
- dobře se rozpouští ve vodě, má slabší oxidační účinky než kyselina bromičná

- KYSELINA CHLORISTÁ HClO_4

- je bezbarvá olejovitá kapalina, která se připravuje působením kyseliny sírové na chloristan draselný
- je nejstálější oxokyselinou chloru

- KYSELINA BROMISTÁ HBrO_4

- byla připravena z bromistanu sodného pomocí ionexu

- KYSELINA HYDROGENJODISTÁ HIO_4

- lze připravit opatrnou vakuovou dehydratací ($100\text{ }^\circ\text{C}$) kyseliny pentahydrogenjodisté (další dehydratací nevzniká I_2O_7 , ale uvolňuje se kyslík a tvoří se oxid jodičný)
- v roztoku přechází opět na $\text{H}_4\text{IO}_6^{4-}$
- její soli vznikají oxidací jodičnanů alkalických kovů v zásaditém prostředí chlornany